

ÉN ÉS A NAGYAPÁM – RÉSZLET

1.

A nevemet és azt, hogy szeretek inni, az anyai nagyapámnak köszönhetem. Nyilván a gének is számítanak, de arról van szó, hogy szép ivási mintázatokat láthattam tőle óvodás és kisiskolás koromban. Ekkoriban apám éppen a Váci Fegyház fordítóirodájában dolgozott bentlakóként. A nagyszüleim azzal segítettek megcsonkított családukat, hogy nagyon sokszor kosztolhattam, kvártélyozhattam náluk.

Nagyapámnak voltak állandóan ismétlődő szólásai, amikre mégsem untam rá, mert mindig humorral teltettek voltak a mondókái. Ha bort nyitott az asztalnál, a pukkanás után sose maradt el az, hogy: „Ez a legszebb muzsika”. Amikor pedig ebéd vagy vacsora után lehúzott egy fröccsöt, megtörölte a száját és mindig azt mondta: „Na, ezért harcoltunk”. A szólás valamelyike a szegedi kocsmában születhetett, és arra utalt, hogy „szaktársak, ünnepejük meg a sikeres bérharcot”. Fiatal korában nagyapám oszlopos tagja volt a szegedi Vasas Dalárdának és persze a szakszervezetnek és a szocdem pártnak is. Szépen csengő, tiszta baritonja volt még öregkorában is. Amikor már többször felhangzott a „na, ezért harcoltunk” szólás, mindig dalolni kezdett. Voltak kedvenc nótái, de széles volt a repertoárja, öröm volt hallgatni. Részegre viszonylag ritkán itta magát. Ez persze nem volt szép látvány, de leginkább a nagyanyám miatt, aki ilyenkor mindig ordítva szapult a öreget, miközben ő bambán ült a hokedlin, és kásás magyarnóta-töredékekkel próbált válaszolni a pocskondiázásokra.

Frank Béla – aki történetünk szempontjából fontos személy – pontosan 1900-ban született egy szegény szegedi családba. Amikor már nagyobb lett, eljárt az apjával és a bátyjával kubikolni, de közben azért kitanulta a fémöntő mesterséget is. 17 évesen viszont behívták katonának, így részese lehetett az I. világháborúnak. Az olasz fronton szolgált utászként. A szakasza többnyire árkokat, latrinákat és tömegsírokat ásott, ahová nagyapámat is besorozták. Sok dolguk volt, amit jól végeztek, így hamarosan előléptették tizedessé az akkoriban 18 éves nagyapámat.

Úgy adódott azonban, hogy nagyapám árokásás közben fogságba esett. Látta ezt katonatársa, Pördi József szakaszvezető is. Ő 1918-ban visszaérkezett

Szegedre, és felkereste a nagyanyámat. Elmondta neki, hogy Frank Béla tizedes hősi halált halt. Nagyanyám sokáig sírdogált, hisz nevezett Frank Béla a gyerekkori szerelme volt. Pördi József azonban hűséges bajtársként megvigasztalta a nagyanyámat. Született is a vigaszból egy fiúcska. Nagyapám azonban 1920-ban hazaérkezett a fogságból. Ekkor már nagyanyám elvált asszony volt, mert Pördi Józsefnek az volt a szokása, hogy leszedegette a száradó ruhákat és ágyneműket a szárítókötélről, majd ezek árért fröccsöket vásárolt a környék kocsmáiban. Akkoriban nem volt divat a válás, de azért ez mégse volt tűrhető. Nagyapám első dolga az volt, miután a fogságból Szegedre érkezett, hogy felkeresse gyerekkori szerelmét. Megtalálta, megvigasztalta. Született is a vigaszból egy lányka, anyám nővére.

A történet tanulsága: lányok, asszonyok, óvakodjatok a szemétládáktól. A szemétláda nem feltétlenül szociopata alkalas. Legfőbb ismertetőjegye inkább az, hogy a párkapcsolatokból csak az első, fellángoló szakasz érdeklí. Az a szakasz, amikor még frissek és hevesek a vágyak, és sok a pozitív testi und verbális visszajelzés. Amikor viszont a vágyak mérséklődnek és már több szó esik az anyagi gondokról + az élet más nehézségeiről, mint egymás szép szeméről, akkor a szemétláda rögvest élősködővé válik + intenzíven keresni kezd egy új lehetőségét, melyben újra átélheti a lángolást és a bókcsereket. Szemétládának lenni természetesen nem genderspecifikus jelenség. Nőből is van ilyen.

Továbbá arra is érdemes figyelni, hogy nagyanyám korai feminista volt. Kor- és sorstársai – félve az elvált asszony szegénybélyegtől – inkább tűrték maguk mellett a szemétládát, mintsem röviden megszabadultak volna tőle.

Amikor Szeged lakossága a „szegedi gondolat”-tal volt elfoglalva, nem nagyon akadt munka a városban. Nagyapám ezért tovább szolgált, és végül őrmesterként szerelt le 1922-ben. Hamar munkát kapott egy vasöntödében. Az ő keze nyomát is őrzik a szegedi nagytemplom rácsai és kandeláberei. A maga korában szép szál, erős férfinak számított, noha az emlékeimben és a fényképeken szinte pontosan úgy néz ki, mint én a tükörben most. Az akkori szokások szerint nem számított fiatalnak, amikor 25 éves korában elvette az elvált asszonyt, a más apától származó gyereket nevelő és szinte teljesen süket nagyanyámat.

Szerepe volt ebben annak is, hogy a dédanyám megmutatta neki az anyám nővérenek lapockáján látható anyajegyét. Ez a jellegzetes anyajegy amúgy az én lapockámon is ott van, ahogy Márk fiam lapockáján is. Dávid fiam viszont nem örökölte. Frank Bélának viszont volt obsitja és lelkiismerete, így nyugodtan nőülhetett.

Kettős esküvő volt, a bátyja is a szegedi virágpiacra szépségükről híres Kalmár lányok közül választott párt magának. Nagyapámék házasságában anyám volt a második lány. 1927-ben született és mostanában egyre gyakrabban idézi fel nosztalgikus emlékeit a somogyi telepi szoba-konyhás házról. A jelentősebb névnapokon (és ilyenből sok van egy évben) az volt a szokás, hogy kihordták a bútorokat a kertbe, a szobában pedig az ügyes kezű vasmunkások gyorsan összeütötték a padokat és az asztalt. Nagyanyám ételt tett az asztalra, nagyapám bort. Aztán felhangzott a nóta az érces férfitorkokból.

Nagyapám olyan szerencsés csillagzat alatt született, hogy alkalma volt a II. világháborúban is szolgálni. Egy 13 fős utász szakaszt kommandírozott a Don-kanyarban. A szakasza tagjai közül hárman túléltek a visszautat hazáig. Szerencsére köztük volt a nagyapám is. Így módom volt ízes katonatörténeteket hallani tőle kvaterkázás közben. Előtte fröccs, előttem házi készítésű málnaszörp. Szépen formált kerek mondatokkal mesélt. Az arcán akkor is ott volt a szokásos félmosoly, amikor elmesélte: aki dohányzik, az meghal. Leül, rágyújt és megfagy. Aki viszont nem dohányzik, az elcseréli a cigi fejadagját kenyérre és tovább bírja.

2.

A nagyapám, büszke volt a helyre legényke unokájára, aki akkor voltam. Szeretett velem emberek közé járni, és persze én is vele. Így kerültem először kocsmába. Félhomályos pincekocsmá volt, közvetlenül a nagyszüleim lakását magába foglaló golyónyomos bérház mellett. A helyet már régóta ismertem, sokszor álldogáltam előtte nagyapámra várva, aki a játszótérről hazafelé jövet rendszint beugrott ide legurítani egy fröccsöt. Legtöbbször azt ivott, sört, illetve pálinkát csak néhanapján, más töményitalt soha. Mindig kicsit megszeppenve szagolgattam az ablakon kigomolygó füsttel érkező pálinka, bor és pállott sör elegyéből összeálló sajátos illatot, ami minden hasonló intézmény pontos helyét ötven méterről elárulta a vakoknak és a csukott szemmel a nagyapjuk kezét fogó kisi-

úknak. Vonzott a titokzatos dolgokkal foglalatossodó felnőttek világa, ám a bűz visszataszító volt. Nagyapám sose töltött ott sok időt, lement, majd néhány perc múlva száját elégedetten megtörölve feljött.

A mindig huncut kacsintással kísért állandó mondás ilyenkor az volt: „Ezt nem mondjuk el nagyanyádnak”. Szépen felballagtunk a harmadik emeletre, és nem mondtuk el.

Egyszer azonban úgy adódott, hogy a kocsmá előtt a nagyapám összetalálkozott egy barátjával. Örvendtek, jókedvük volt, mosolyogtak és lapogatták egymás karját kézfogás közben. A számomra ismeretlen bácsi azt mondta: „Gyere Béla, igyunk meg valamit”. „Nem lehet, a kis-unokámmal vagyok”. „Ugyan már, kap ő is egy bambit”. Visszautasíthatatlan érv. Annak különösen örült a kedves bácsi, hogy: „Na, hát téged is Bélának hívnak kiskomám, hasonlítasz is a nagyapádra, aki igen derék ember”. Nagyapám jó barátja állta a szavát, fizetett nekem egy bambit, maguknak pedig sört és pálinkát rendelt. Aztán a nagyapám ment a blokkért a kasszához, utána megint a kedves bácsi és így tovább. Nem figyeltem rá, hányszor is.

El voltam a bambimmal és az érdekes, furcsa felnőttek szemlélésével. Volt ott például egy néni, aki egy mesekönyvből seprűn ideröppenő banyának tűnt. Ő a seprűjére támaszkodva imbolygott. A két pult között a könyökén egyensúlyozó bácsi se nézett ki jól. Mindettől egy idő után kissé félni kezdtem, és kérlelni kezdtem a nagyapámat: „most már menjünk”. „Jól van, megyünk már, csak ezt még megiszom”. Így is lett, de nem az első kérés után.

Ez alkalommal azonban nem működött az „Ezt nem mondjuk el nagyanyádnak!” bűbájosság. Nagyanyám már az ajtóban kiszimatolta, miért késtünk el az ebédről. Nem kellett ehhez különösen kifinomult szaglás. Nagyapám azt adta elő védőbeszédében, hogy találkoztunk a Lajossal. Ezt én a tényeknek megfelelően tanúsítottam, sőt azzal is eldicsekedtem, hogy kaptam bambit. Na, ezt nem kellett volna. Ekkor ugyanis az amúgy se szelíd alaptermészetű és nagyothalló nagyanyám fél órában kifejtette pedagógiai szempontból teljesen helytálló véleményét az esetről. Sok ismétlés és jelző volt ebben a kifejtésben a nyomatékosítás kedvéért. Itt tán elég a lényegre szorítkozni: „Te akasztani való, hát miféle rohadék ember vagy Te! Mi? Nem elég, hogy mindig a kocsmában lebzszel a széltozó haverjaiddal, még az unokádat is leviszed abba a bűzbarlangba?” stb., stb. Elfogulatlanul néz-

ve, nagyanyámnak tökéletesen igaza volt, noha a jelzői kissé barokkosak voltak, és tán a fakanállal való hadonászás is túlreagálásnak tekinthető. Ehhez még az is hozzátartozik, hogy a nagyanyám bár súlyosan nagyothalló volt, nem használt hallókészüléket. Még az után se, hogy családi összefogással megkapta az akkori csúcsmodellt. Ettől viszont a legnagyobb béke idején is magasabb volt néhány decibellel a hangerő annál, mint ami kellemes egy kisfiúfülnek. Most azonban nem volt béke. Miközben tehát a sarokba bújva, rettegve néztem – a spontaneitás teljes hiánya miatt már akkor is sokszor elpróbáltak és feszes szöveggönyvűnek érzett – jelenetet, minden együttérzésem a nagyapámé volt.

Annál is inkább, mert a nagyapám békés, nyugodt alaptermészetű ember volt, most meg kis-kába is. Ő inkább csak tűrte, mint alakította a helyzetet. Egész idő alatt három mondatot permutilt viszonylag állandó hangerővel: 1. Jól van már Rozikám! 2. Nem látod, hogy fél a gyerek? 3. Na, most már elég! Ezzel én is teljesen egyetértettem, és nem tudtam teljesen megnyugodni, még akkor se, amikor végül is asztalhoz ültünk, ahol már jó ideje hűlt a borsóleves és a szilvás gombóc.

3.

A nagyanyám – mint majdnem minden nagyon szegény háziasszony – csodálatosan főzött. Máig őrzöm a szilvás gombócái ízét a számban és a borsólevele is felejthetetlen. Akkor azonban már volt gombóc a torkomban, és nem tudtam megenni a levest se. Nagyanyámban viszont forrt még a méreg és rám ripakodott: „Addig innen fel nem állsz, míg meg nem eszed!” A hangerő magas volt, amit mondt, komolyan gondolta.

A mélyszegénységben élő családoknál ma is gyakran elhangzik az, „edd meg fiam, ami a tányérodra került”. A nagyszüleim akkor már nem éltek mélyszegénységben, de ebben cseperedtek fel és felnőtt korukban is sokat nyomorogtak. Nekem viszont sokáig tartott megenni a borsólevest, és közben azt is megkaptam a nagyanyámtól: „Te is megéred a pénzed, hogy hagyhattad berúgni a nagyapádat?” Nem volt alkalmam felhívni a figyelmét arra, hogy egyenlőtlenek voltak az erőviszonyok. Most már egy súlycsoportban lennénk a nagyapámmal, de most se próbálnám megakadályozni az öreget abban, hogy igyon egyet a Lajossal. Volt rá pénze, megdolgozott érte, megérdemelte.

Sőt, sokkal többet érdemelt volna a sorstól annál, hogy a kvaterkázás legyen a kedvenc rekreációs időtöltése.

A nagyszüleim 1940-ben költöztek fel Budapestre, mert itt talált magának munkát a nagyapám. Nem sok időt töltött az új helyén, 1941-ben behívták katonának. Először Ukrajnába vitték a szakaszát, majd a Don-kanyarba. Onnan kalandos volt az út hazáig. Gyalog vágott neki a bajtársaival. A túlszűfolt visszavonási útvonalakkal párhuzamosan, azoktól tisztos távolságot tartva haladtak, de így is gyorsan fogyott a csapat. Hideg volt az idő a gyalogtúrázáshoz és sok dohányos volt a szakaszban. Amikor már csak hárman maradtak, végre megtalálták a túlélés viszonylag biztos módszerét. Délután, de még világosban tértek be egy apró ukrán faluba. A faluban nem volt egyetlen férfi sem. Asszonyok vágták a fát, és asszonyok birkóztak a megroggyant tetővel. Nagyapámék összenéztek és szó nélkül kivették a gyanakvó ukrán asszonyok kezéből a szerszámokat. Felaprították a fát, megjavították a tetőt. Aznap meleg ételt ettek, és meleg ágyban aludtak. Két nap múlva mégis elindultak, noha az asszonyok nem nagyon akarták őket útnak engedni. De akkor már tovább keresték az apró falvakat, ahonnan hiányzott a dolgozó férfikéz.

Végül is épségben hazaértek mindhárman. Nagyapám nem volt már fiatal, és az egészségi állapotára se hatott jól a túra (2 db lefagyott lábujj). Leszerelték, mert vállalta, hogy gyári munkás lesz egy hadiüzemben. Nem fizették túl, és a sikeres bérharcok esélye is csekély volt. A nagyanyám viszont elvesztette a jövedelemforrását, amikor a fővárosba költöztek. Szegeden volt egy standja a virágpiacon, ami azért hozott egy kis pénzt a házhoz. De távolról se annyit, amennyi elegendő lett volna a szolid kispolgári élethez. Ahogy mondani szokták: hús ritkán került az asztalukra, de nem is éheztek. A hadiüzemi bér azonban nagyon kevés volt a négytagú családnak, és amikor nagyapámat behívták, ettől is elestek. Így hát anyám nővére és anyám is munkába állt a textiliparban. Anyám ekkor 14 éves volt. Az viszont enyhítette a nyomort, hogy a család beköltözhetett Örsike bácsiék zuglói házába.

A család akkor zsugorodott négytagúra, amikor Pördi Tibike beleesett a forró hamis gulyáslevesbe. Az eset úgy történt, hogy nagyanyám anyja mindig a földre tett hűlni minden forró dolgot, Tibike pedig éppen ott bóklászott.

A szörnyű baleset ellenére nagyanyám mindenben híven követte a dédanyámtól elesett konyha-

technológiai eljárásokat, de óvatos asszony volt, ezért, ha lerakott valamit a konyhakőre hűlni, mindig figyelmeztetett minket, hogy vigyázzunk: ne-hogy úgy járjunk, mint Tibike. Nem is jártunk úgy, bár egyszer azért történt egy szerencsés kimenetelű baleset. Karácsony előtt a nagyanyám csodálatos bejgliket sütött, és a hagyományok rabságában élve, a tepsiket is mindig a konyhakőre tette hűlni. Egyszer azonban sikerült beletotyognom a hűlő mákos bejglibe. Nem lett semmi bajom, sőt öröm volt az élet, mert a széttört mákos bejglit rögtön azonnal felfalhatta az erre mindig kész gyereksereg. Nekem nincs élményszerű emlékem az esetről, a nővéreim mesélték el, állítva azt is, hogy szándékos volt az a beletotyogás. A nővéreim viszont nem szoktak valótlán dolgokat állítani. Az esethez tartozik még az is, hogy anyám éktelen ordítózással a süket nagyanyám tudomásra hozta: vannak egészen ostoba családi hagyományok is, melyekkel a XX. század második felében ideje lenne szakítani. Az biztos, hogy ekkor ordított életében először az anyjára, és tudomásom szerint utoljára is.

Nagyanyám nővére is a szépségükről híres Kalmár lányok egyike volt. Zugló külső részén élt zsidó férjével, Sanyi bácsival, akinek volt egy kocsmája. Az Örsike bácsi becenevet azzal érdemelte ki, hogy szivarozott, és a kocsmából ő dobálta ki a legényeket, ha túl hangossá váltak. Volt ehhez kb. 150 centi magassága, tenyere, talpa és legendásan éles nyelve, megfelelő hangerővel. Sanyi bácsi jámbor ember volt, aranyszívú, nem lett volna alkalmas rendteremtőnek. Neki csak egyetlen káros szenvedélye volt: a lóverseny. Ez viszont gyakran elvitte a kocsmá amúgy is szerény hasznát. Ne gondoljunk jól menő vendéglátó-ipari nagyüzemre, de a környéken azért neve és rangja volt az intézménynek. Nem utolsó sorban Örsike bácsi révén.

Ennek köszönhető az is, hogy amikor a helyi legényekből verbuvált nyilas csapat úgy vélte: jobb helye lenne Sanyi bácsinak a gettóban, mint Zuglóban, Örsike bácsi eléjük állt és elzavarta őket. A nyilas fiúknál lőfegyverek voltak, Örsike bácsinál csak egy sodrófa, de a csatákban nem a fegyverek, hanem a fegyverforgatók minősége a döntő tényező. A helyi nyilas legények egyébként se gondolták túlságosan komolyan. Szerették Sanyi bácsit, aki mindig fizetett egy kört a kocsmájában tartózkodó vendégeinek, ha netán befutottak a lovai. Budapest ostroma azonban a vendéglátó iparra is rossz hatással volt, így meglehetősen mostoha körülmények közt éltek, és az összezsúfolódtott nagycsalád igazi felszabadulásnak érezte azokat a történelmi esemé-

nyeket, amikre mások az orosz megszállás kezdeteként szeretnek gondolni.

4.

A felszabadulás után nem sokkal a nagyapám munkát talált a saját mesterségében, ismét fémöntő lett. Az olvasztókemencék mellett napi nyolc órában izzó fémmel teli súlyos kokillákat emelgetni kicsivel nagyobb fizikai igénybevételt jelent, mint eltölteni egy órácskát az edzőteremben, és ki is szárad közben a melós. Műszak után viszont lehetett inni egy-két fröccsöt a szaktársakkal. Ráadásul azokban az években számára újabb jelentésárnyalattal gazdagodott a „Na, ezért harcoltunk!” mondás. A munkájára is büszke lehetett. Többek közt az akkortájt futószalagon gyártott munkásmozgalmi szobrok előállításában volt szerepe.

A nagyapám 1922-től igazolt tagja volt a Magyarországi Szociáldemokrata pártnak. Kéthly Annát, hazánk legtisztéletreméltóbb politikus asszonyát – akiről azt mondogatták akkoriban: „egy férfi van a magyar parlamentben, az is nő” – Szegeden választották képviselővé.

A nagyapám részt vett a kampányaiban, és amikor Szegeden járt a képviselő asszony, egyfajta testőr szerepet töltött be mellette. Erre bizony szükség is volt, mert a Horthy korszakban se volt békésebb a politikai élet, mint napjainkban, sőt. A munkásmozgalomhoz azonban leginkább a Vasas Dalárda, illetve a szaktársakkal, elvtársakkal kialakult barátságai kötődtek. De szorgalmasan fizette a tagdíjakat, és haláláig május 1. volt számára a legjobban várt nap az évben. Nagyobb ünnep, mint a húsvét és a karácsony.

Nagyapám és nagyanyám házassága egyáltalán nem a részegeskedés – házsártosság tengely körül forgott. Voltak ilyen esetek is, de őszinte szerelmmel szerették egymást serdülő koruktól öregkorukig. Akkoriban, amikor sokat időztem náluk, nagyanyám Vén családnak becézgette nagyapámat, ő pedig Vénasszonynak a nagyanyámat. De közben fogta a kezét, mélyen a szemébe nézett és mosolygott. Akkoriban alig voltak idősebbek pár évvel, mint én most. Kortársnőim egy részét én egyáltalán nem látom vénasszonynak. Nagyapám se volt ezzel másként.

Nagyapám kedvenc nótája ekkoriban a „Deres már a határ, őszül a vén betyár” volt, ami tökéletesen illik mindkettőnk személyleírásába. De még mindig egyenes tartású szép szál ember volt, dolgos, nagy kezekkel, domborodó fröccspocakkal és fél-

mosollyal az arcán, ami gyakran váltott át őszinte és ízes nevetésbe. A nagyanyám alacsonynövésű kerekded asszony volt. Arcvonásai még őrizték a Kalmár lányok egykor virágpiac szerzte nevezetes szépségét, de a haja már teljesen ősz volt. Ám, ha a nagyapám incselkedni kezdett velem, pillanatok alatt fiatalodott vagy 10 évet. Nem értettem pontosan, hogy mi történik ilyenkor, de láttam, hogy boldogok, és ez engem is boldoggá tett.

A Május elsejei piknik a szegedi időkig viszszanyúló hagyománya volt a családnak. Anyám sok szép emléket őriz a régi majálisokról, én pedig a Margitszigeti piknikekről. Nagyanyám rántott csirkét sütött, tojást főzött, kenyeret szelt, hónapos retket és újhagymát tisztított az ünnep hajnalán. Mindent gondosan becsomagolt és kosárba tett. Indulhattunk felvonulni. Felvonulás után irány a Sziget. Mire odaértünk, én már jócskán elfáradtam, de nem bántam nagyon. Tudtam, hogy nemsokára az ünnep fénypontja következik. Letelepszünk valahol és kezdetét veszi a lakoma. Ennek nyitószertertása az volt, hogy nagyanyám így szólt: „Na, mutasd azt a kemény fejedet!” Nagyapám engedelmesen hozzáhajolt, a nagyanyám pedig feltörte a kemény testrészen a tojásokat. Nagyapám a lakoma után csak egy-két korsó sört ivott, és május elsején a nagyanyám is mindig vele tartott. A büfénél persze én is megkaptam a szokásos Bambimat, míg még volt. Később Utas üdítőt kaptam. Az is majdnem olyan jó, de azért mégse az igazi.

Pedagógiai tanmesék

1935. május 1. szerdai napra esett, ez azonban nem lehetett ok arra, hogy elmaradjon a szokásos családi majális. Nagyszüleim annak rendje és módja szerint megtartották az ünnepet. Nagyanyám tele rakta elemóziával a kosarat. Jó idő volt, sütött nap. A család kísértél az újszegedi Kállay ligetbe. A két lánygyerek egyforma szép-ruhában, a nagyszüleim ünneplőben. Letelepedtek a plédre, eszegettek, a lányok rohangásztak a fák között, mindenki vidám volt és boldog. Anyám ekkor 8 éves. Elérhető közelségben csak egy katolikus iskola volt, ahol a lányokat apácák tanították betűvetésre és az élet ismeretére. Május másodikán anyám nem késelt el az iskolából. Osztálytársaival együtt elmondta a reggeli imát, majd a helyére ült. Az első tanóra érdemi része azonban azzal kezdődött, hogy: Frank Hajnalka jöjjön ki. Anyám kicsit reszketve a várhatótól kiment.

Hol voltál tegnap, hiányoztál az iskolából! Anyám töredelmesen bevallotta, hol volt. A retorzió szóbeli és fizikai erőszak volt. A szóbeli rész: „Nem elég, hogy mihaszna, semmirekellő vagy, ráadásul kommunista ünnepekre jársz!” Karolina nővér nem volt teljesen tájékozott a munkásmozgalmi hagyományokban, így megbocsátható neki, hogy nem igazán akart és tudott különbséget tenni a komcsik és a szocdemek között. A retorzió fizikai részére viszont nincs méltóság: 20 körmös. Másnap – május 3-án – különös esemény tanúja lehetett a Somogyitelepi Katolikus Népiskola. Frank Béláné, született Kalmár Rozália, foglalkozása: virágpiaci kofa, dúlva-fúlva berontott az iskolába, ahol is megragadta és percekig ráncigálta Karolina nővér fityuláját. Közben azt kiabálta: „Na, most megnézzük, van-e haja?” Karolina nővér tanítványait már régóta izgatta ez a kérdés, és még az is, hogy miként szokott pisilni a szigorú tanerő a földig érő ruhájában. Frank Béláné azonban nem csak a fityularángatással és kiabálással vétkezett, hanem még fenyegetőzőtt is, hogy amennyiben Karolina nővér még egyszer kezdet merészel emelni a lányára, akkor ki lesz kaparva a szeme.

Anyámat a kor szokásai szerint rendszeresen megkeresztelték a születése után, de 1935 májusában a katolikus egyház elvesztette egy bányakáját.

1962. április 3-án – Felszabadulásunk ünnepének elő-napján – nagy esemény történt az Attila utcai Általános Iskola II/b osztályában: kisdobos avatás. Osztálylétszám 42 fő (Ratkó-korszak). Az osztály 41 tanulója kipirult arccal nevetgélve, sughatólódva készülődött a feladatra, el kell mondanunk a kisdobosok 6 pontját. Emlékeztetőül:

1. A kisdobos hűséges gyermeke a magyar hazának.
2. A kisdobos szereti és tiszteli szüleit, nevelőit, pajtásait.
3. A kisdobos szorgalmasan tanul és dolgozik, segíti társait.
4. A kisdobos igazat mond és igazságosan cselekszik.
5. A kisdobos edzi testét és óvja egészségét.
6. A kisdobos úgy él, hogy méltó legyen az úttörők vörös nyakkendőjére.

Nekem nem volt dolgom, egy ellenforradalmár kölke már a kék nyakkendőre se volt méltó. Külön padban ültem. Én is vasalt nadrágban, fehér ingben, mint a többiek, de az én arcom inkább sápadt volt, mint kipirult. Osztálytársaim ügyesen elmondták a hat pontot, az én ajkam feszesen összepréselve.

Az eskütétel után a szülői munkaközösség önkéntes tagjai minden boldog gyerek elé papírtálcán

dobos tortát, szalvétát és Utas üdítőt tettek. Én nem voltam boldog, jogosan tehát nem kaptam semmit. Anyám nem rontott be az iskolába, nem csinált világra szóló botrányt az ügyből. Addigra már komoly rutint szerzett a megaláztatások lenyelésében. Azt viszont párhuzamos elemnek tekinthetjük a két pedagógiai tanmesében, hogy 1962 áprilisában a nemzetközi munkásmozgalom is elvesztette egy harcosát.

8. Húsvét

A húsvét csúcspontja természetesen a hétfői locsolkodás volt. Nagyapám elővette a borotvafenő szíjat és megfente az öregi borotvakését. Lehet, hogy még az apjától kapta vagy örökölte, nem tudom, de patinás darab volt, gyöngyház nyéllal. Nagyanyám vizet melegített neki a konyhai tűzhelyen. A borotválkozás helyszíne ugyanis a konyha volt, nem a fürdőszoba. Pedig volt az is. Kicsi helyiség, a világítóudvarra nyíló ablakkal. Egy kád, fával és szénnel fűthető bojler, amit télen hetente egyszer gyújtottak be, nyáron ritkábban. Akkor direkt jó volt hideg vízben zuhanyozni. Én is élveztem, mert nagyapám katonatörténetekkel üzte el a vacogásomat. Volt ott egy fajansz mosdó is, de ott csak hideg víz folyt, továbbá a fürdőszobában volt a WC is. Nagyapám viszont nem volt híve az elkapkodott borotválkozásoknak. Különösen jelentős ünnepi alkalmak előtt, vagy ha már haját is kellett nyíratni, borbéllal borotváltatott, ha pedig otthon borotválkozott, akkor megadta a módját.

Szóval a borotválkozás helyszíne a konyha, az tágas és világos volt. Nagyszüleim Szövetség utcai konyhája klasszikus XX. század eleji proli stílusban volt berendezve. A konyhában öntöttvas falikút sárgaréz csappal. Ez volt a vizesblokk rész, illetve egy külön erre a célra ácsolt hokedlin egy nagy mosogatódézsza. Volt még ott három másik hokedli és egy nagy konyhaasztal is. Mind nagyapám ügyes kezének műve. Sokáig azt hittem, hogy minden hokedli elnyúlhetetlen bútor, de aztán vettem egy bútorgyári terméket. Az egy hónapig se bírta a gyűrődést. Nagyapám darabjai viszont mindent túléltek. Egy világháborút, egy forradalmat, több hurcolkodást, és még engem is, noha eléggé izgága kölyök voltam. A konyhaberendezéshez tartozott még egy nagy kredenc és egy fiókos szekrény is. Ezek kisipari asztalosmunkák voltak olajfestékkel lefestve. Az előző lakóktól származtak. Egy idős zsidó házaspár élt a háború előtt a lakásban. A szomszédok nem ismer-

ték a sorsukat vagy szemérmesen hallgattak erről. Nagyapám a tanácstól kapta a kiutalást, nem sokkal azután, hogy az 1948-as pártfúzió révén az MDP tagja lett. Addig alkalmi lakók éltek ott. A lakás ugyan ki volt fosztva, és erősen le is volt harcolva, de néhány bútor ott maradt. A nagyapám rendbe hozta, ami menthető volt és berendezkedtek. A történet idején már 14 éve abban a házban éltek, és maradtak ott még további 14 évig. A 28 év alatt azonban nem került új bútor a lakásba, csak nagyanyám horgolt csipketerítői, poháralátétei és egyéb furfangjai szaporodtak folyamatosan. Ha valami elromlott, azt megjavította nagyapám, vagy jött a Lajos, aki kárpitos volt.

A fenőszíj egyik vége a kilincsekre volt akasztva másik vége nagyapám kezében. Mindig sokáig fente a borotváját, se nem lassú, se nem gyors, kimért mozdulatokkal. Eközben nem beszélt, nem dúdolgatott. Én is csendesen figyeltem a műveletet. Az a borotva már fenés előtt is tiszteletet parancsolóan éles volt. Egy idő után a nagyapám meleg vizet öntött egy tálkába, és a borotvaecsettel keverni kezdte a borotvaszappanból a borotvahabot. Ez pontosan úgy nézett ki, mint a legfinomabb tejszínhab a szomszédos cukrászdában. (Ez a hely még megvan, és gyakorlatilag pont úgy néz ki, mint akkoriban. A sütemények is ugyanolyan jók. A fagyit nem kóstoltam, mert télen jártam ott). Azt azonban tudtam, hogy a borotvahab nem evésre való, hanem arra, hogy az oromra kenjenek belőle egy pamacsot. Ez volt az egyik fő oka annak, hogy mindig végignézttem nagyapám borotválkozási szertartását. Nem volt erős szakállá, gyakorlatilag ugyanolyan volt az arcszőrzete, mint nekem most. Én a zuhany alatt sity-suty szoktam elintézni a borotválkozást. Ő viszont a pihe-puha pemzivel gondosan és vastagon bekente az arcát szappanhabbal mindenütt, majd nem lassú, nem gyors, kimért mozdulatokkal lehúzta a habot a késsel. Nézte néha magát a konyhaasztalra állított, hajlítható tükörben, de biztos vagyok benne, hogy e nélkül is csak egészen minimális mennyiségű hab maradt volna az arcán, noha sohasem vándorolt kétszer ugyanazon a helyen a borotvakés.

Borotválkozás után letörölte az arcát egy kis törülközővel, majd megmosta a meleg vízben és újra megtörölte. Következett az arcszesz. Nem is oly rég alkalmam volt megszagolni valami nagyon hasonlót, mint amit használt. Borzalmas volt, de akkor szerettem az illatát, és így volt ezzel a nagyanyám is. Borotválkozás után járt neki egy csók, amit mindig megkapott. Ezért aztán ő is szinte mindig végig-

nézte nagyapám szertartását, noha bőven lett volna dolga máshol is.

Mi férfiak bementünk a szobába öltözködni. Nagyapám jó ízléssel szabatott sötét öltönyt vett magára. Fehér ing, mandzsettagomb, sötét tónusú nyakkendő, dísz-zsebkendő és tükörfényesre suvickolt cipő. Közben én is ünneplőbe öltöztem nagyapám szigorú tekintete előtt. Természetesen az én cipőm is fokhagymaszagú volt, rajtam is fehér ing, vasalt nadrág. Nagyapám elvégezte rajtam az utolsó simításokat, majd huncut mosollyal, de szigorú hangon megkérdezte: „Nálad van a kölni?” Nálam volt, büszkén mutattam. Nagyanyám közben eltakarította a konyhában a borotválkozás nyomait és megterítette az asztalt. Nagyapám mindig ugyanazt a locsolóverset mondta el: „Zöld erdőben jártam, kék ibolyát láttam, el akart hervadni, szabad-e locsolni?” Én se tudtam mást vagy jobbat, de a nagyanyám nem bánta az ismétlést. Mindkettőnknek azt válaszolta, hogy „Szabad!” – továbbá azt is mondta, hogy „Jaj, ne annyit!” Nagyapám ivott egy kupica tojáslikőrt a nagyanyámmal, én pedig választhattam egyet a rikító színű ételfestékekkel festett kemény tojások közül. Az én tányéromra ez került, a nagyszüleim tányérjára sima kemény tojás. Volt még sok színes, de azzal spórolni kellett, ki tudja, hány locsoló fogja tiszteletét tenni nagyanyámnál. Nagyanyám szelt egy-egy vastag szeletet híres-nevezetes húsvéti kalácsából és egy-egy vékony szeletet a főtt sonkából. Ezzel is spórolni kellett a locsolók miatt, továbbá tudta: ipari mennyiségű sonkát fogunk még enni a nagyapámmal máshol. Az asztalon volt még só, bors, újhagyma és hónapos retek is, ha az már megjelent addigra a piacok kínálatában. És ami a legfontosabb, tejfölbe keverve frissen reszelt torma. A húsvét hétfői reggeli azonban inkább kapkodós volt, mint szertartásos. Indulhatnánk volt már!

Tojáslikőr kitérő

Nagyanyám nem hitt a gyári tojáslikőrökben. A korai 60-as években nem volt egyszerű tiszta szeszhez jutni, de azért valahogy minden rendes háziasszony sikerrel abszolválta azt a hiánygazdaságban embert próbáló kihívást, hogy húsvétra legyen legalább egy üveg szesz a háznál. Nem tudom más családoknál hogy volt, de nálunk apám életben maradt erdélyi rokonai jelentették a forrást. Többségük csak a 60-as évek végén kezdődő kivándorlási hullámban költözött át Izraelbe. (Bizony, akkor is

jelentősen fogyott a magyarok száma Erdélyben, nem csak a népiirtás idején). Nem tudom pontosan, hogy miként jutott el a tiszta szesz csempészárúként a marosvásárhelyi, kolozsvári és temesvári boltokból, ahol mindig is kapható volt ez a fontos élelmiszeripari termék, nagyanyám és anyám kamrájába, de eljutott. És ha volt tiszta szesz, akkor megnyílt az út szinte bármilyen likőripari termék házilag előállításához. Abban a korban minden rendes háziasszony tudott legalább tucatszám receptet. E receptek többségét joggal fedi mára a feledés homálya, de volt kettő, ami szerintem ma is megállná a helyét a világ bármely elegáns bárjában, ahol a hölgyek édes likőröket szoktak fogyasztani. Minden házilag előállított likőr három alapösszetevőből állt össze: 1. tiszta szeszből, 2. cukorszirupból és 3. ízesítő anyagokból. A feledhető receptek mindegyike kis műanyag tubusokban árusított aromákat használt ízesítőnek. Ez utóbbiak gyártása az akkori magyar élelmiszeripar technológiai fejlettségét dicsérte, és alighanem ez lehetett az egyik visszaru a tiszta szeszért cserébe.

A tojáslikőrben és a bonbon meggyben viszont természetes anyagok adták az ízt. A tojáslikőrben tojássárgája és vanillin, a bonbon meggyben pedig a minden rendes kamrában tucatszám álló meggybefőttök leve. Sokat teszteltem ezt a két kézműves terméket, volt jobb is, rosszabb is, de ihatatlan az nem volt. Nagyanyám tokáslikőrje semmivel se volt rosszabb vagy jobb, mint a szomszédasszonyaié, anyámé pedig pontosan olyan volt, mint a nagyanyámé. Egyáltalán nem véletlenül. A legtöbbször együtt csinálták. A készterméket csavaros tetejű vodkás, vagy rumos üvegekbe töltötték, mint mindenki más.

Lábjegyzetek a tiszta szesz használatának témájához

1. Már Magyarország területén folytak a II. világháború harcai, amikor apám átszökött a frontvonalon és jelentkezett az első orosz harcoló egységénél. Ez történetesen egy elitalakulat volt. Az apám kihallgatásán résztvevő tisztek mindegyike nagydarab marcona katona, míg apám ekkor 20 éves, alacsony, sovány, fekete, göndör hajú legény volt. Élesben még sose használt – és akkor még minimális – orosz nyelvtudásával, továbbá kézzel és lábbal elmagyarázta, hogy ő partizán, és mostantól a Vörös Hadsereg soraiban szeretne harcolni a fasiszták ellen. Az orosz tisztek megértették mit mond, egymásra kacsintgattak a sokat próbált frontharcosok

és nevetgéltek. Eleve jó kedvük volt, mert éppen egy sikeres akciót ünnepeltek. A parancsnok végül bölintott egyet, és azt mondta: „No, ha te partizán vagy, akkor igyál velünk!” Decis poharakba 80 százalékos szesz töltött és kiadta az ukázt, fenéig. Apám zsidógyerek volt és életében először akkor és ott emelt italos poharat a szájához. A többieknek viszont komoly rutinjuk volt ebben a sportágban és túl voltak már a bemelegítésen is. De hát egy mindenre elszánt partizán semmitől sem riad vissza. Apám is lehajította a 100 grammot, be is vették a csapatba. Bár később átirányították egy román lovas alakulathoz, lévén apám kolozsvári tanulmányainak köszönhetően anyanyelvi szinten beszélt románul. Az a 100 gramm azonban életre szólóan megrázó élmény volt számára. Nem lett tőle teljesen absztinens, de csak egyetlen egyszer láttam részegen, amikor a kollégái hazatámogatták egy jól sikerült névnap buliról.

2. Valamikor a 70-es években megjelent egy cikk a *Psychology Today* című szakfolyóiratban (aki akar, az keressen rá helyettem a könyvészeti részletekre). A cikk beszámolt egy módszertanilag nagyon is figyelemreméltó kutatásról, mellyel a Columbia egyetem kutatói feketén-fehéren bebizonyították, hogy a legeslegjobb vodka a világon nem más, mint a desztillált víz és az etilalkohol 50 százalékos elegye. Szóval egy olyan folyadék, amiben az égadta világon semmi se zavarja meg az alkohol ízét. A cikket akkor olvastam, amikor az ELTE Általános Pszichológia Tanszékén dolgozva laborkísérleteket vezettem. A kísérleti személyeknek különböző kognitív feladatokat kellett megoldaniuk, miközben többek közt EEG felvételeket is készítettünk az agyműködésükről. Ehhez kis ezüst elektródákat kellett az ártatlan áldozatok fejére ragasztani. Ez csak akkor lehetett sikeres, ha előtte gondosan zsírtalanítottuk a fejbőrüket. Zsírtalanításra tiszta etilalkoholt használtunk. Ezt a kelléket a központi raktárból lehetett – gyakorlatilag korlátlan mennyiségben – vételezni literes vegyszeres palackokban. Egy kísérleti személy előkészítéséhez fél deci se kellett. Szóval alig fogyott volna, ha frissen szerzett elméleti ismereteink gyakorlati alkalmazására nem lett volna kézenfekvő megoldás a tiszta szesz és a narancslé vegyítése. De hát ez eléggé kézenfekvő. A kísérletek után vidáman telt az idő a laborban. Nagy dolog a tudomány!

3. Nem is oly rég összebarátkoztam egy nagyon kedves és nagyon szép nővel. Szerelmeskedés után történeteket meséltünk egymásnak. Én többek között elmeséltem a 2. lábujgyzetben vázolt sztorit is. Erről neki eszébe jutott: de hiszen van a lakásban

tiszta szesz is és narancslé is. Gyorsan kevertem pár koktélt. Ő megállt a salonspiccnél, én viszont nagyon csúnyán és botrányosan berúgtam. Az eset – a szégyenen túl – azért is fontos tanulsággal járt számomra, mert végleg leszámoltam azzal az illúzióval, hogy tiszta szesz és más anyagok vegyítésével emberi fogyasztásra alkalmas dologok állíthatók elő.

10. Kalandtúra

Örszike bácsiék ekkor már a Nefelejcs utcában éltek egy teljesen egyedi illatú kopott bérház földszintjén, egy udvari szoba-konyhás lakásban. A WC balra a sarokban. A ház illatanyagának főbb összetevői: kukában rothadó zöldségek, macskahúgy, dohos penész, kelkáposzta főzelék. Sanyi bácsi kocsmáját államosították, a házukkal együtt. Boldog úrfi koromban egyszer egy kalandtúra keretében megpróbáltam megtalálni azt a kocsmát, sajnos nem sikerült.

A kalandtúra nevű játék szabályai egyszerűek voltak. Vili barátommal dolgoztuk ki ezeket. Elinultunk egy határozott irányba, de határozott cél nélkül. Minden útba eső kocsmába betértünk és ittunk egy adagot, kijöttünk és mentünk tovább. A játékelmény az útközben folytatott beszélgetésekből adódott. Az adagelmélet is egy ilyen beszélgetés során született. Lényege: a magyar emberek által fogyasztott különféle szeszes italok várható alkoholmennyisége milligramm pontosságon belül azonos. Feles= nagy fröccs= korsó sör. Aki nem hiszi, ellenőrizze a kalkulációt. Előre szólok, a gimiben Vili barátom és én számítottunk a legjobb matekosnak, ezért is lettünk barátok, noha ő eggyel fölöttem járt, és a gimikben ritkák az évfolyamok közti férfibarátóságok. Az évfolyamok közti szerelmek persze gyakoriak, de az egy másik mese. Miután felfedeztük az azonosságokat, naplót vezettünk az adagokról. Jó-jó, a minta kicsi, de az idősor hosszú, így keletkeztek általános érvényűnek tekinthető tanulságok: 1. nincs 4 adag. A 4-nél kisebb számok közül a 0 a leggyakoribb, de 1, 2, és 3 is gyakran van. 4 viszont gyakorlatilag soha. Ötnél emelkedni kezd a hisztogram, modus=8. Ez már rendes berúgást jelent, de az ember még a saját lábán haza tud menni, és annak is kicsi a valószínűsége, hogy közben elveszít ezt-azt. Az este emlékei is megmaradnak.

2. Nincs 13-nál nagyobb szám. Adagfogyasztás persze van 13-nál több is, de szám az nincs. 13 fölött minden emlék törlődik, és 10 fölött már meredeken emelkedni kezd az elvesztések valószínűsége.

Zuglóban persze találtunk sok kocsmát, de az adagszám 13 alatt maradt. A kocsma hangulata eltérő volt, de egyik se hasonlított arra a fényképszerűen tiszta képre, amit családom legendái alapján kialakítottam magamban Sanyi bácsi kocsmájáról.

A Nefelejcs utcai lakásban nem csak húsvét hétfőn fordultam meg. Sokat időztem ott szürke hétköznapiokon is. Mindig kacagva. A lakásban már nem volt büdös, annak légkörét Örsike bácsi Csongor szivarjainak illata uralta. Sanyi bácsi nem dohányzott. Ő, mint tudjuk: lóversenyezett. Szerettem vele kijárni az ügetőre. Ha nyert, hazamentünk Örsike néniért és vendéglőben vacsoráztunk. Ha vesztett, dinnyét ettünk kenyérrel.

A halál szelének hidegét először Örsike bácsi ágyánál éreztem meg. Meglátogattuk a kórházban. Anyám Izraelben élő rokonai IKA csekkjén vásárolt narancs gerezdet rakott Örsike bácsi szájába. Ő kiszívta az édes levét, a húsos rész pedig kifordult a szájából. Aztán jöttek a nővérek és kiküldetek miniket a kórteremből. Anyám 10 perc múlva jött ki, és nekem adta a maradék narancsot. Örsike bácsinak már nem kell. Nem volt könny anyám szemében, de pontosan tudtam, mit jelentenek ezek a szavak. Nem ettem meg a maradék narancsot, pedig az ritka kincs volt akkoriban. Sanyi bácsinak alig pár hét adatott a gyázmunkára.

Örsike bácsiéknál majdnem ugyanúgy zajlott a locsolkodás, mint máshol, de valahogy sokkal otthonosabban. A locsolkodás végállomása anyám nővére és az unokanővérem volt. Itt időztünk a legtovább, és a vasárnapi ebéd maradékából falatoztunk. Itt locsoltam meg anyámat és a nővéreimet is. Szegények vagyunk, de jól élünk, na ezért harcoltunk. Ibolya nénitől villamossal mentünk haza a Szövetség utcába. Nagyapám kissé dülöngélt, de nem kellett mutatni neki az utat. Levettük az ünneplőt. Nagyapám gondosan lekefélt a sötét öltönyéről a locsolkodás nyomait, majd ágyba dőlt. Én meg elbeszélgettem nagyanyámmal. Részletes beszámolóért kért a kalandjainkról. Elmondtam neki szinte mindent, de Lenke néniről hallgattam. Nagyapám nem mondta ki az „Ezt nem mondjuk el nagyanyádnak!” varázsigt, de tudtam én magamtól is.

12.

A sárkánykészítéshez megvolt minden, ami kellett: 1. három db szép egyenes és erős, kb. 1,5 méteres nádszál. Ilyet a legegyszerűbben építkezésnél lehetett szerezni akkoriban Budapesten. Ár-

nyékolásra, ideiglenes kerítések húzására, vakolás alá és ki tudja még hány dologra használt akkoriban az építőipar dróttal lazán egybeszórt nádkötegeket. Sok építkezés volt, és mindenütt sok nádköteg. A kötegekből könnyű volt kihúzkodni a szebb, épebb és erősebb szálakat.

2. Selyempapír is kellett. Az még műanyagmentesebb és ennyiben boldogabb világ volt. A romlás akkor kezdődött, amikor divattá lett az orkánkabát. A péknél azonban még fehér papírzacskóban adták a kifliket, a zöldségesnél barna papírzacskóban a répát. A ruházati termékek csomagolására, a szekrényponcok fedésére meg még sok minden másra is selyempapír szolgált. A minden iskolás körében méltán népszerű ÁPISZ-boltokban is lehetett selyempapírt vásárolni. Filléres termék volt, de a nagyapám azért komolyabb kiadásokba verte magát. A különböző színű selyempapírok mellé az ÁPISZ-boltban vásárolta meg a további alapanyagokat is.

3. Viszonylag erős, de azért nem túl vastag kenderspárga és 4. ragasztó. Tudott csirizt főzni, láttam is, miként csinálja, de most biztosra akart menni, és viszonylag drága, de jó minőségű papíragasztó enyvet vásárolt. Innentől már csak egy éles bicscsa, egy éles olló, egy ecset és szaktudás kellett. Nagyapámnak ez mind megvolt.

Az első lépés a nádszálak nagyon alapos szemrevételezése, többszöri végigsimítása és kézfejen való egyensúlyoztatása. Akkor még nem értettem mi a fenét szöszmötöl annyit a nagyapám azokkal a náddal. Miért nem csináljuk már azt a sárkányt? Ám amikor másnap felengedtük a sárkányt, kitisztult a kép. A szabályos hatszög alakú papírsárkányok röptulajdonságai minden egyéb papírsárkányénál jobbak, de csak akkor, ha tökéletesen ki vannak egyensúlyozva. Márpedig mi szabályos hatszög alakú papírsárkányt kívántunk alkotni. Nagyapám végül is meghozta a szükséges döntéseket, majd a vékonyabbik részéből vágva teljesen azonos hosszúságúra szabta a nádszálakat. Végre akció. Ám ezután megint dúdolgató, pepecselős rész következett. Sok méricskélés és igazgatás után közepén erős vékony spárgával össze kellett kötni a három nádszálakat. E művelet előtt azonban rám szólt, menj el az asztaltól, mert ha elmozdítod, agyoncsaplak. Anyám és apám is többször megvert gyerekkoromban, és akkor ez még a tanáraink számára se volt tilos. Sőt, kötelező olvasmány volt számukra a makarencói pofon gyógyhatásáról szóló szakirodalom. Némelyikük úgy vélte, hogy a körmös osztogatás is belefér Makarenko mester pedagógiai nézeteibe,

és senki sem kapott pártfegyelmet azért, mert ezt gondolta. Nagyanyámtól is sikerült begyűjtenem néhány nyaklevest és elrugaskodnék a valóságtól, ha azt állítanám: minden ilyen esetben ártatlan áldozat voltam. A nagyapám viszont sohasem emelt kezét rám. Tudtommal senki másra se, de tudott volna nagyokat ütni, ha akar. Szóval elhátráltam az asztaltól.

Közben pedig kész is lett a sárkány váza. Azt akkor még nem nagyon értettem, hogyan fog ebből jól repülő és szép színes sárkány születni, de le voltam már nyugőzve nagyapám megfontoltan precíz munkájától és a 6 db 60 fokos szög szépségétől. Abbahagytam a nyüzsgést és ugrabugrálást, amivel addig bosszantottam türelmes természetű nagyapámat.

Nem volt ott szögmérő, de biztos vagyok benne, hogy szögek eltérése sehol sem letett több ± 1 foknál. Ennél nagyobb pontosságot viszont szögmérővel se lehetett volna elérni, hiszen még a leggondosabban válogatott nádszálakat se vonalzóval húzták ki a földből. Azoknak is vannak kisebb-nagyobb görbületeik, valamint a gyökér felőli végük valamivel vastagabb, mint a guba felőli végük. Ennek ugye a kiegyensúlyozásban van jelentősége, mint azt nagyapám mondta is akkor, de csak jóval később értettem meg, hogy miről is beszélt.

A következő lépésnél ismét szerepet kapott az éles bicska. A nádszálak mindkét végére hornyokat faragott, ezekbe erős spárgát rakott és szorosra feszítette, megkötötte majd összecsókozta a spárgát. Nagyapám csak kényszerűségből mászott hegyet az I. világháborúban az olasz fronton, én viszont sok-sok éven át szinte minden szabadidőmet önként és barlangász nótákat dalolva hegyek között, völgyek között töltöttem.

A sárkánykészítés idején csak csodálgattam nagyapám ügyes és praktikus csomóit, évekkal később viszont rájöttem, hogy szabályos hegymászó csomózásokat alkalmazott. A spárgakeret elkészítésénél már nem csak szemlélője lehettem az alkotásnak, hanem részese is. Le kellett nyomnom a csomót egy pillanatra, hogy feszes maradjon a keret. Sikerült, nagyapám megdicsért érte. Előkerültek a selyempapírok. Volt világoskék, volt fehér és volt rózsaszín. Én dönthettem el, milyen színeket használjunk. Természetesen a kéket és a rózsaszínt választottam, mondva is, hogy ezek hasonlítanak a legjobbban a Vasas színeire. Természetesen nagyapám is erre színkombinációra gondolt, és pont ezért.

Nagyapám jól tudott olvasni, és (ellentétben velem) szép kézírása volt. Ám nem olvasott gyak-

ran és túl gyorsan se. A családi munkamegosztáson belül így nagyanyámé volt a feladat, hogy elalvás előtt felolvassa a Népszava érdekesebb és jelentősebb cikkeit. Volt azonban egy közös könyvünk a nagyapámmal. Ő, amikor csak tehetette, a nagy fakeletes matracos francia ágy háttámlájához támasztott párnára dőlve lapozgatta közös kincskéket, melynek szerzőire nem emlékszem, de a kötet címe és tartalma az volt, hogy: 100 éves a Vasas Sc. A Vasasnak akkoriban nem csak dicső múltja, hanem fényes jelene is volt. Ráadásul rengeteg fénykép illusztrálta a könyvet. Amikor nagyapám elszunyókált vagy más okból letette a könyvet, én gyorsan magamhoz ragadtam. Hasra vettem magam a már csálé rugózású kárpitos díványon és bújni kezdtem a kötetet. Nem lehetett azt megenni. Főleg a képek miatt, de a csapatösszeállítások memorizálása is remek mulatság volt. Ennek aztán nagyon nagy hasznát vettem a gombfoci csaták helyszíni élő közvetítéseiben, illetve a barkácsolt gombfoci-hősök névadó ünnepein. Egy szó, mint száz, nem akármilyen papírsárkány volt születőben, hanem egy VASAS.

Ahhoz, hogy röptethető sárkány szülessen, a színes selyempapírlapokkal életre kellett kelteni a már kész sárkánycsontvázat. És itt szemlélőből segédmunkatárssá léptem elő. Kentem a ragasztót, nagyapám kezébe adtam a megfelelő színű selyempapírt, gondosan ügyelve arra, hogy meg ne gyűrődjön és így tovább. Hamar kész lettünk, szép és feszes lett az alkotás. Egyáltalán nem úgy festett, mint a törékeny és szakadékony alapanyagok alapján gondolta volna az ember kiskölke. Masszív és stabil szerkezet feküdt az asztalon. Én már rögtön röpíteni szerettem volna, de a nagyapám lehűtött: nincs még farka, és nincs kantárja sem. Különben is mindjárt sötét lesz, és itt sok a villanydrót, beleakadna, elszakadna. Ezt azért nem nagyon hittem el, mert az én szemmértékem szerint mérhetetlenül nagy magasságban lengedeztek azok a drótok. Abban biztos voltam, hogy a sárkány repülni fog, de hogy olyan magasra is, alig hihető. De beletörődtem, várni kell, hisz tényleg nem volt még farka a sárkánynak, pedig az minden mesekönyven ott szokott kígyózni a papírsárkányok mögött.

Farok elkészítése nem volt ördögös dolog. A selyempapír-csíkok és egy darab madzag kellett csak hozzá. Utóbbi hossza pontosan a sárkány hosszának háromszorosa. A spárgára ravasz kis hurkok kerültek, ezekbe selyempapír-csíkokat húzott nagyapám, a hurkokat szorosra húzta, de arra azért ügyelt, ne szakadjon a selyempapír. Hamar kész lett. Lehet már röptetni? Még nem, nincs még bojt a farkán.

Ez fehér selyempapírból készült, alig pár perc alatt. Lehet már röptetni? Nem, még nem. Nincs még kantár, amivel irányítani fogjuk. Kissé csalódott lettem, mert megint dúdolgató méricskélős munkafázis következett, és ez majd olyan hosszadalmasnak és titokzatosnak bizonyult, mint az váz összeállítása. De a szorgos munka és az ügyes csomózás végül is meghozta gyümölcsét. Na, már lehet röptetni,

mondta a nagyapám, és be is bizonyította állítását. Megfogta a kantár végét és megtáncoltatta Vasas sárkányt a szobába légtérben.

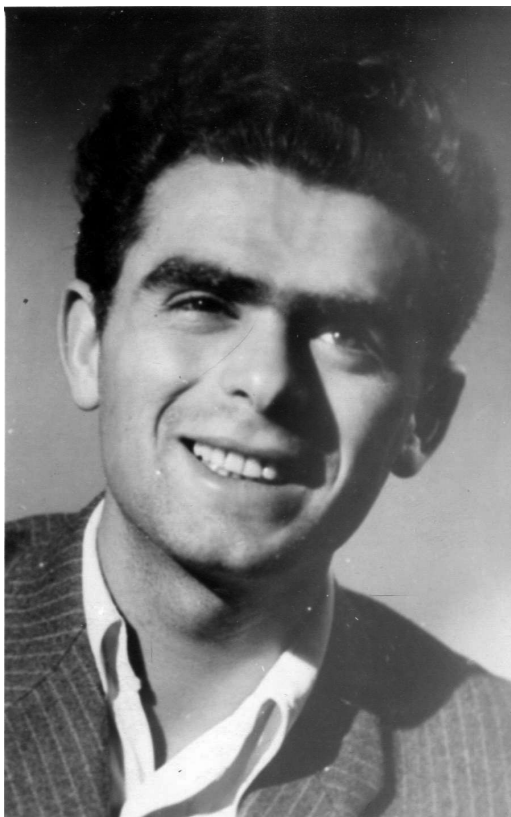
Azonban túl szűkös volt a hely a mi tüzes Vasas sárkányunknak, és félteni kezdem őt, nehogy megsérüljön a szekrény sarkán. Nem sérült meg, de én már tudtam, nem hogy a villadrótok fölé, hanem az égis fog másnap repülni. Így is lett.

Újra együtt a család 1964

Egy kisdobos, egy úttörő, egy nagymama és egy óvodás 1959

Marián István 1948

Én és a nagyapám 1989, a kép 1 hónappal nagyapám halála előtt készült